

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil **IQTISODIYOT** va **TARAQQIYOT**

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 1370 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalendarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	12
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarni tashkil etishning nazariy asoslari.....	20
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	26
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	29
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari.....	34
Aziz Zikriyov	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	42
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	47
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	52
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	57
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	65
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalarini innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	69
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	74
Kadirxodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	79
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	86
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	90
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedagogik metodlar yordamida amalga oshirish....	95
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	100
Meliqulov G'ayrat Abdug'afrovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	107
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	112
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	118
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	123
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	127
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	131
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	
Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari.....	138
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	145
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	151
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi.....	156
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari	161
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	167
Raxmatov Adxam Itolmasovich	

Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qoʻllab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	171
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xoʻjaligida agrokimyo xizmatlar koʻrsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yoʻllari.....	175
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari.....	180
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	185
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	188
Muhammadiyev Poʻlatjon Ilhomjon oʻgʻli, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	194
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon oʻgʻli	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	198
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	203
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	209
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	213
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	218
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	225
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	230
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўгли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	234
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	239
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	245
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	251
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	
Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	257
Сайткамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	263
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	268
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	273
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	278
Abdusalomov Jaxongir Oʻktam oʻgʻli	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sugʻurta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati.....	284
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children	288
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment	293
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	298
Avazov Ilxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyektini sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	303
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan taʼminlanganlik darajasini tahlili.....	311
Ibragimov Qobil Toʻxtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	316
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	

Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	321
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	327
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	332
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	336
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.	341
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	345
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	350
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	354
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	358
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari.....	362
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarining moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari.....	368
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati.....	373
Xodjayev Anvar Rasulovich	
Transport Decarbonization Strategy.....	379
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish.....	384
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari.....	389
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi.....	392
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash.....	396
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	401
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	406
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	411
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi.....	418
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishiga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	423
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий.....	429
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	434
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	440
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish.....	444
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	449
Nazarova Kamola Sattorali qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	455
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	462
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari.....	469
Turaeva Mastura Kurbanovna	

Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	473
А. Бектемиров, Б.М.Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	480
Saidov Hayotjon Raxmatulloevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	484
Sa'dullayeva Asaxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	487
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	492
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	
Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish	497
Xamidova Z. U.	
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati.....	503
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	507
Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish.....	513
Shaymatova Nargiza Ashurovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari.....	518
Shodmonova Odina G'ofur qizi	
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili	522
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati.....	527
Eldor Uskanov	
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari	532
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
Neft-gaz korxonalarini moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida)	536
Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash.....	543
Sobirov Azizbek Avzbekovich	
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	550
Gadaev Ismat Yadgarovich	
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar	553
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari	556
Kobilova Nasiba Xurramovna	
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy	563
Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market.....	568
Musyeva Shoiraz Azimovna	
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi.....	572
Odina Nabilayeva Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish.....	577
Rashidova Xadicha Tursunaliyeva	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modellashtirish yo'llari	583
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba	588
Tashmatov Rustam Xusanovich	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	594
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti.....	597
Zilola Jumanova	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	604
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана.....	609
Кадиров Алишер Исмаилович	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	613
Раупов Жамшид Рашидович	
O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar	619
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	624
Камалов Камоладдин Кахрамонович	

Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni.....	628
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	632
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotteling.....	637
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	646
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: atb "Aloqabank" misolida.....	651
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyevena	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	656
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	660
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	665
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	669
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	675
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	686
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	691
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	696
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	701
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	707
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	713
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	718
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	725
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari.....	733
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	740
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	746
Makhmudova Munisakhon Abbas qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	751
Muminova Elnoraxon Abdulkarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	756
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	
Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	761
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	768
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонова Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	776
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	782
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	789
Жанзаков Бекзот, Жонузоков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	797
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	804
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризовна	

Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	808
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	816
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari	821
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	825
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	834
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptovalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	837
Berdikulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	839
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	845
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	848
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	858
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	865
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	874
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	878
Алиева С. С.	
Роль применения информационных технологий "BLOCKCHAIN" в совершенствовании системы бухгалтерского учета Республики Узбекистан	883
Холбеков Расул Олимович	
Sanatoriy-sog'lomlashtirish muassasasida ichki audit qanday amalga oshiriladi: usullari	888
Shafkarov Faxriddin Xudayberdievich	
Tashqi savdo operatsiyalarining yagona elektron axborot tizimida umidsiz qarzdorlik masalasi	894
Tashmuxeimov Dilmirod Mirabzalovich	
Принципы формирования отчета о финансовых результатах в национальной и зарубежной практике.....	899
Эргашева Шахло Тургуновна	
Xalqaro raqamli integratsiyaning O'zbekiston an'anaviy banklarning raqobat muhitiga ta'siri	909
Abdujabbarov Abdurasul Abdurashid o'g'li	
O'zbekistonda turizm sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish: muammolar va strategiyalar.....	917
Eshmurodov Rustam Sayfiddin o'g'li	
Yoshlar turizmini rivojlantirishda ommaviy va alternativ turizmning o'rni hamda volontyorlikning hususiyatlari.....	920
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Parrandachilik statistikasi ko'rsatkichlar tizimini shakllantirishning nazariy asoslari.....	924
Bobomuratov Imomqul Islamovich	
Iqtisodiyotda kambag'allik darajasini qisqartirishda moliya bozori instrumentlaridan foydalanish imkoniyatlari.....	929
Shaxnoza Qobilova	
Sohibqiron Amir Temur va Adam Smitning soliqlarga bo'lgan qarashlarining xususiyatlari to'g'risidagi fikrlar	934
Alimov Ilxomjon Ikromovich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy bank xizmatlarinin rivojlantirish istiqbollari (O'ZMILLIYBANK AJ misolida)	940
Kadirov Laziz	
Milliy barqaror rivojlanish sohasidagi maqsad va vazifalarni amalga oshirishda iqtisodiy indikatorlar tahlili .	943
Xoshimov Sobir Murtazayevich	
The Role of Artificial Intelligence in Digital Transformation	947
Raimjonova Madina Asrarovna	

Tadbirkorlikda innovatsion faoliyatni moliyalashtirish masalalari	951
Otaxanov Sardorbek Maxammadali o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyati samarasini oshirishda iqtisodiyotni rivojlantirishning strategik yo'nalishlari	954
I. M. Kamoliddinov, Sodiqov Maqsudjon Abdulimovich	
Tadbirkorlik subyektlarini soliq mexanizmi orqali rivojlantirish masalalari.....	957
Akbarov Akramjon Ibroximjonovich	
Yashil investitsiya samaradorligini oshirish masalalari.....	961
Ibrohimov Muhammadjon Abdullajanovich	
Yengil sanoat korxonalarini rivojlantirish va eksport imkoniyatlarini oshirish yo'llari	964
K. M. Umarkulov	
“Yashil” iqtisodiyotni rivojlantirishda tadbirkorlik faoliyati va uning hissasini oshirish masalalari	968
G. T. Mamajanova	
Kichik biznes faoliyatini qo'llab-quvvatlashda mahalliy boshqaruv bilan mushtarak jihatlarining o'ziga xos xususiyatlari	972
Ubaydullayev Akmal Tulkinboyevich	
Aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish masalalari.....	978
Tursunov Abdulla Qoraboshevich	
Институциональные концепции устойчивого развития в рамках стратегического управления экономикой региона	982
Сеитова Лейла Пулатовна	
Hududlarda turistik destinatsiyalarni majmuaviy rivojlantirishda raqobatbardoshlik strategiyasini takomillashtirish istiqbollari	990
Mirzayev Abdullajon Topilovich	
Современное состояние развитие системы железнодорожного транспорта	994
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Relevance of Benchmarking in Industrial Enterprises	997
Uktamjonova Zulayxo Anvarjon qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida davlat xususiy sheriklik asosida byudjetdan ajratilayotgan mablag'larning holati tahlili.....	1002
Xalilova Sh. G'	
Направления обеспечения конкурентоспособности во внешнеэкономических связях.....	1005
Ахмедов Икром Акрамович	
O'zbekistonda natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish mexanizmini rivojlantirish.....	1019
Primova Nigora Ikrom qizi	
Kichik biznes korxonalarida B2B bozorini tizimli tashkil etishning uslubiy jihatlari.....	1026
Zakirova Gulnoza Qudratovna	
Current Trends in Agrotourism in Uzbekistan: Demand, Needs, and Motives of Agriturists	1030
Iroda Abdieva Gayrat kizi	
Современное состояние достойного труда специалистов транспорта в условиях цифровизации.....	1035
Абдуллаева Нигора Шамсиддиновна	
Обоснование методов оценки совершенствования конкурентоспособности предприятий легкой промышленности	1039
Тухтасинова Мухайё Мирзасултоновна	
Проблемные аспекты трансформации финансовой отчетности бизнеса юридических лиц	1045
Шин Инесса Олеговна	
Cross-Cultural Management is a Separate Field of Science and Discipline.....	1051
Umarova Zulaykho, Rakhmanova Zilola	
Tadbirkorlik subyektlarida xalqaro sifat standartlarini joriy etish tahlili.....	1054
Oqboyev Alisher Rasuljanovich	
O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznesning o'rni	1058
Jo'rayev Ilhomjon Kamoliddinovich	
Iqtisodiy inqiroz davrida kredit xizmatlari bozorini davlat tomonidan tartibga solishning xorijiy modellari....	1062
Kurbonov Rustam Radjabovich	
Raqamli transformatsiya konsepsiyalari va uning ahamiyati.....	1067
Abdurahmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarini davlat-xususiy sheriklik asosida moliyalashtirishning istiqbollari.....	1074
Xalilova Shoxsanam G'ayrat qizi	
“EIZ” hududida soliq va bojxona rejimlari uchun imtiyozlarni tahlil qilish	1079
Xusanov Durbek Nishonovich, Djurayeva Iroda Bahrom qizi	
Mamlakatimizda qishloq xo'jaligini lizing asosida moliyalashtirish istiqbollari.....	1083
Aliqulov Mehmonali Salahiddin o'g'li	
Iqtisodiyotni rivojlantirishda sun'iy texnologiyalarning o'rni	1088
Xonova Nodira Fazliddinovna	

O'zbekistonning investitsiya muhiti jozibadorligini oshirish yo'llari.....	1093
Sotimov Yunusbek Turg'unboy o'g'li	
"Yashil" sanoat siyosatini yuritish zaruriyati: bozor nuqsonlaridan milliy xavfsizlikkacha.....	1198
Muqimov Sherari Axmadali o'g'li	
O'zbekiston to'qimachilik sanoatining hozirgi holati tahlili va rivojlantirish istiqbollari.....	1103
Madraximova Gulasal Ro'zimboy qizi	
Improving the Methodology of Econometric Analysis of the Efficiency of Financial Activity of Agricultural Agroclusters of Uzbekistan.....	1108
Ochilov Ilhom Sayitkulovich	
O'zbekistonda "Yashil" iqtisodiyotga o'tish va "Uglerod neytralligiga erishish" strategiyalarining ahamiyati	1116
Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Qulliyev Ulug'bek Mirzayevich, Mamataliyev G'ayrat Chori o'g'li, Bazarov Shodi Abdirahmonovich	
Oziq-ovqat mahsulotlari brend qiymatini oshirishda marketing strategiyalari.....	1123
Xodjiyev Ibroxim Ikramovich	
Актуальные вопросы укрепления доверия населения к банковской системе Республики Узбекистан	1129
Рузибоева Нилуфар Тулкин кизи	
Hududlarda ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosiblikni kamaytirish uchun mintaqaviy siyosat vositalarining xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	1135
Normurodov Alibek Anvar o'g'li	
Mintaqa korxonalarining rivojlanish potensialini shakllantirishda innovatsion marketingning o'rni va mohiyati.....	1142
Axmedov Alim Babaniyazovich	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy jihatlarini tokomillashtirish yo'llari.....	1146
Samandarova Dilfuza Mansurovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ishsizlikning iqtisodiy oqibatlari: mavjud muammolar va yechimlar.....	1153
Fatilloev Farrux Farhod o'g'li	
O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligi tarmog'iga ta'sir qiluvchi ko'rsatkichlarning iqtisodiy-statistik tahlili.....	1158
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Banklar tomonidan muammoli kreditlar bilan ishlash samaradorligini oshirish yo'llari ("Agrobank" ATB misolida).....	1167
Yusufov Xurshidjon Sharifovich	
Namangan viloyatida don va don mahsulotlari narxini shakllanishining bozor tadqiqoti.....	1172
Bahriddinov Jahongirbek Ravshanjon o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi va xorijda tog' turizmini rivojlantirish omillarini qiyosiy baholash.....	1177
Mavlanov G'olibjon Muhammad o'g'li	
Improving The Effective Use Of Local Taxes And Levies In Tashkent City.....	1182
Shahzad Zokhidov	
Совершенствование методологии механизмов налогообложения ресурсного налога.....	1186
Мухиддинов Талат Шайдулло угли	
Tadbirkorlik faoliyatida investitsiya muhitining xususiyatlari va chet el kapitalining jozibadorligi.....	1189
I. M. Kamoliddinov, To'khtasinov Boburbek Yusufjon o'g'li	
Kichik biznes tarmoqlariga investitsiyalarni jalb etish xususiyatlari.....	1194
Abdug'aniyev Murodjon Shavkat o'g'li	
Inson resurslarini boshqarish tizimini takomillashtirish orqali iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish.....	1199
Xodjamov Asliddin O'ktam o'g'li	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tishning rivojlanayotgan mamlakatlardagi iqtisodiy va ekologik afzalliklari.....	1203
Ahrorov Farhod Baxriddinovich	
Korxonalarda uzumchilik mahsulotlarni ishlab chiqarishda strategik boshqarishda mintaqaviy klaster modellashirishdan foydalanish.....	1208
Muhitdinov Asror Akobirovich	
Qashqadaryo viloyatida ishsizlik darajasini istiqbolda kamaytirish ssenariylari.....	1213
Djumayev Zayniddin Axmedovich, Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li	
Kam ta'minlangan oilalarda tadbirkorlik faoliyatini o'ziga xos yo'llari va imkoniyatlari.....	1219
Tursunov Nozimjon Nosirovich	
Korxonalar samaradorligini oshirishda soliqlar va soliq siyosatining ahamiyati.....	1223
Saida Yuldasheva	
The Contribution of Ecotourism in Developing Gdp in Uzbekistan.....	1227
Saidova Dildora Nurmatovna, Umarov Husanboy Bahromjon o'g'li, Xolyigitov Umidjon Alijon o'g'li	
Mehmonxonalar faoliyatini moliyalashtirish imkoniyatlarini oshirishda turizmning o'rni.....	1231
Abduraxmanova Ziyoda Abdullayevna	
O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingini joriy etilishi va undagi asosiy o'zgarishlar tahlili.....	1237
Normurzayev Umid Xolmurzayevich	

Tog' va tog'oldi hududlari qishloq xo'jaligini ixtisoslashtirish va rivojlantirish yo'llari.....	1245
Abdulxayeva Gulshan Maxmudovna	
Правовые основы маркетинговых стратегий акционерных обществ в Республике Узбекистан	1250
Эркинов Шахзод Баходир ўғли	
O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik subyektlarining yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish hisobiga budjet daromadlari barqarorligini baholash amaliyoti.....	1254
Ikramov Ravshan Amanbayevich	
Uzum-vinochilik mahsulotlari bozorida eksportni diversifikatsiyalash strategiyalaridan foydalanish	1261
Azadova Bonuposhsha Alisher qizi	
Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashning nazariy asoslari.....	1266
Sadikov Iskandar Gayratovich	
Milliy soliq to'lovchilar faoliyatini rag'batlantirishda ikki yoqlama soliqqa tortishni bartaraf etish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari.....	1272
Rajapov Shuxrat Zaripbaevich	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari.....	1277
Qorriyeva Shahnoza Safarboyevna	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	1281
Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna	
Xizmat ko'rsatish sohasini raqamlashtirishning ahamiyati va zaruriyati	1284
Mirzayev Qulmamat Janzakovich, Djurakulov Shoxrux Baxtiyorovich	
Yog'-moy korxonalarining xom ashyo ta'minotini amalga oshirishning zamonaviy konsepsiyalari	1289
Jo'rayeva Nodiraxon Qurbonovna	
O'zbekistonda mulkdorlar sinfini shakllantirishning ilmiy-metodologik yo'nalishlari va rivojlanish bosqichlari.....	1294
Berkinov Bazarbay Berkinovich	
O'zbekiston sug'urta bozorini rivojlanishi istiqbollarini ta'minlash omillari.....	1300
X. I. Boyev	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar innovatsion faoliyatini boshqarishda jahon tajribasi.....	1305
Saipova Dilnoza Shuxratovna	
Mintaqa sanoatini innovatsion rivojlantirish indikatorlarining iyerarxiyasi.....	1310
Muhammadiyev Sardorbek Shokir o'g'li	
Korxonalarda moliyaviy qarorlarni qabul qilishning muhimligi.....	1315
Allayarov Shamsiddin Amanullaevich, Yoqubov Madaminbek Abdurahim o'g'li	
Mehmonxonalarda boshqaruv tizimi va uni takomillashtirish.....	1320
Qalandarova Gulnoza, Botirova Zumrad	
O'zbekistonda maktab va maktabgacha talim tizimini moliyashtirishni takomillashtirish.....	1324
Boltaboyev Murodbek Aybekovich	
Mehnat resurslarini samarali boshqarishda jahon tajribasi.....	1329
Xonnazarova Dilobar Qutbiddin qizi, Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash.....	1333
Annaklichev Saxi Saparmuxamedovich	
O'zbekiston Respublikasida "Iqtisodiy erkinlik indeksi"ning davlat aralashuvi darajasi yo'nalishida yuqori natija qayd eta olish imkoniyatlari va buning oqibatlari	1337
Qoraboyev Bobur Umarovich, Abdiyev Mansur Musurmonovich, Ravshanov Shaxriyor Shuhratovich, Mamataliyev G'ayrat Chori o'g'li	
Improving the Participation of Joint-Stock Companies in the Capital Market.....	1343
Muminov Shohjahon Suyun ugli	
Mamlakatimizda atrof-muhitni himoyalashga ixtisoslashgan ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish shakllari.....	1347
Narzullayev Elmurod Shuxrat o'g'li	
Mahalliy farmatsevtika mahsulotlari bozori va iste'molchilar xulq-atvorini o'rganish xususiyatlari.....	1353
Bobojonov Baxrombek Ruzimovich	
Soliq va buxgalteriya hisobini yuritishda asosiy vositalar hisobining dolzarb masalalari	1359
Arifxanova Xabiba Shuxratovna	
Institutsional islohotlar sharoitida mamlakatni moliyaviy-iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash masalalari.....	1365
Mamatov Axmetjon Atajanovich, Ermo'minov Iskandar Ziyodillayevich	

MAHALLIY FARMATSEVTIKA MAHSULOTLARI BOZORI VA ISTE'MOLCHILAR XULQ- ATVORINI O'RGANISH XUSUSIYATLARI

Bobojonov Baxrombek Ruzimovich
PhD, TDIU "Marketing" kafedrasida dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada farmatsevtika sanoatida mijozlar bilan munosabatlarning an'anaviy tizimi hamda raqamli texnologiyalarni rivojlanishini ahamiyati va zarurati nazariy ma'lumotlar asosida ochib berilgan. Shuningdek, ushbu maqolada mijozlarga yo'naltirilgan yondashuvlardan raqamli transformatsiyalarga qadar iste'molchilarning xatti-harakatlari bilan belgilanadigan davrda muvaffaqiyatga olib keladigan asosiy yo'nalishlarini o'rganadi.

Kalit so'zlar: Raqamli texnologiyalar, farmatsevtika bozori, mijoz, farmatsevtika sanoati, korxonalar, bozor, innovatsiya.

Abstract: This article, based on theoretical data, reveals the importance and necessity of the traditional system of customer relationships and the development of digital technologies in the pharmaceutical industry. This article also examines the key success factors in an era driven by consumer behavior, from customer-centric approaches to digital transformation.

Key words: Digital technologies, pharmaceutical market, customer, pharmaceutical industry, enterprise, market, innovation.

Аннотация: В данной статье на основе теоретических данных раскрывается важность и необходимость традиционной системы взаимоотношений с клиентами и развития цифровых технологий в фармацевтической отрасли. В этой статье также рассматриваются ключевые факторы успеха в эпоху, определяемую поведением потребителей: от клиент ориентированных подходов до цифровой трансформации.

Ключевые слова: Цифровые технологии, фармацевтический рынок, заказчик, фармацевтическая отрасль, предприятие, рынок, инновации.

KIRISH

O'zbekiston farmatsevtika bozorida mahalliy korxonalarining marketing strategiyasini ishlab chiqish iste'molchilarni segmentlash, farmatsevtika vositalarini to'g'ridan-to'g'ri sotishni samarali tashkil etish va har bir iste'mol segmenti uchun marketingning ta'sirchan innovatsion vositalarini yaratishni talab qiladi. Farmatsevtika mahsulotlarini to'g'ridan-to'g'ri sotishni tashkil qilishda iste'molchilarning xulq-atvori omillarini bilish, shuningdek, uning o'zgarishiga moslashish qobiliyatiga ega bo'lish katta ahamiyatga ega. "Aholini sifatli, samarali va xavfsiz farmatsevtika mahsulotlari bilan ta'minlashni yanada yaxshilash, farmatsevtika tarmog'iga ilg'or ilmiy-texnika yutuqlari va innovatsiyalarni joriy etish orqali tarmoqda ishlab chiqarish hajmini 3 barobarga oshirish, ichki bozorni ta'minlash darajasini natural hajmda 80 foizga yetkazish" vazifasi belgilab berildi. Belgilangan vazifalarni samarali amalga oshirish farmatsevtika bozorining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda mavjud ishlanmalardan to'liq foydalanish, dinamik rivojlanayotgan farmatsevtika bozorida iste'molchilarning xulq-atvor omillarini, shu jumladan ularning dinamikasi va ularga ta'sir etuvchi omillarni prognoz qilib, ularni aniqlash muammolarini hal qilish, farmatsevtika mahsulotlari savdosini samarali tashkil etishda iste'molchilar xulq-atvorini aniqlash va baholash yo'nalishdagi ilmiy izlanishlarga ustivor darajada e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-fevraldagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to'g'risida" PF-60-son, 2022-yil 21-yanvardagi "2022–2026-yillarda Respublikaning farmatsevtika tarmog'ini jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-55-son Farmonlari, 2019-yil 30-dekabrda "O'zbekiston Respublikasi farmatsevtika tarmog'ida islohotlarni chuqurlashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4554-son qarori hamda mazkur sohaga tegishli boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur monografiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Jahon amaliyotida farmatsevtika tovarlar bozorlarida faoliyat yurituvchi mahalliy ishlab chiqaruvchi va savdo faoliyati bilan shug'ullanuvchi korxonalarining maqsadli segmentlarga samarali ta'sir ko'rsatish maqsadida iste'molchilarning xulq-atvorini o'rganish marketing faoliyatining muhim elementiga aylanib bormoqda. Farmatsevtika bozori ham bundan mustasno emas.

Xalqaro amaliyotda farmatsevtika tovarlari bozori iste'mol tovarlarini bozorining bir qismi sifatida qaraladi. "Farmatsevtika tovarlar bozori va uning subyektlari o'rtasida dori-darmonlarni va boshqa dorixona tovarlarini sotib olish-sotish, retsept va iste'mol qilish bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlar majmui" sifatida qaraladi.

Farmatsevtika bozorining asosiy elementlari talab, taklif, narx-navo va raqobat bo'lib, ular o'zaro uzviy bog'liqdir. Farmatsevtika bozorini bilish bemorlarni dori vositalari iste'molini har tomonlama tahlil qilish, kasallanish jarayoni va shakli, bemorlarning iste'mol qilish qobiliyatini bilish, farmatsevtika bozoriga moslashish, farmatsevtika bozoriga ta'sir o'tkazish, farmatsevtika marketingining asosiy tamoyillaridir.

METODOLOGIYA

Dori vositalarining mahsulot sifatidagi ijtimoiy ahamiyatini farmatsevtika bozorining ijtimoiy, iqtisodiy munosabatlardagi o'rni bilan belgilash va quyidagicha ifodalash mumkin: ^[1]

- aholini dori vositalari bilan ta'minlashda shifokorlar, farmatsevtlar va bemorlarning o'zaro munosabatda bo'lishi talab etiladi;
- dori vositalariga oid ma'lumotlarni to'la bilmasligi tufayli, bemor beixtiyor shifokorlar, farmatsevtlar ko'rsatmasiga binoan ularning iste'molchilarga aylanadi;
- kam talab qilinadigan dori vositalarining mavjudligi;
- dorixona xodimi, farmatsevt, farmatsevt-assistentlari mehnatining ijtimoiy xususiyatga egaligi, farmatsevtlarning mehnat sarfi va pirovard natijasi orasidagi bog'liqlikning uzviy emasligi;
- dorixona tarmoqlarida xo'jalik yuritishning o'ziga xosligi.

Marketing tizimida qo'yilgan maqsadga erishish uchun iste'molchilar va boshqa subyektlarga ta'sir etish uchun marketing vositalari, ya'ni marketing usullari yig'indisi, uslublari zarur. Shunday vositalaridan marketing-MIKS (Marketing 4P), marketing kompleksi bo'lib hisoblanadi. Bularni marketing nazariyasiga 1964-yilda birinchi bo'lib Garvard biznes maktabi professori Borden kiritgan ^[2]. Marketologlarni tayyorlash tizimida marketing kompleksi "4R" deb nomlanib, Makkarti tomonidan 1960-yilda bu model taklif etilgan ^[3]. Farmatsevtika marketingida mazkur marketing kompleksi o'ziga xos jihatlari quyidagilar:

1. Product – dori vositalari, tibbiy buyumlar;
2. Price – narx;
3. Place – dorixona joyi, taqsimoti, sotish;
4. Promotion – siljitish, ulgurji dorixonalar, rag'batlantirish, kommunikatsiyalar;

Farmatsevtika marketingi samaradorligi mijozlar bilan ishlash va ularni ehtiyojlarini samarali qondirish bilan bog'liqdir. Iste'molchilarning, bemorlarning ehtiyoji va muhtojligini qondirish bo'yicha farmatsevtika faoliyatini boshqarish uchun dori vositalariga talab va taklifni shakllanishi bo'yicha ilmiy nazariy mulohazalarni ko'rib chiqilishi lozim.

Olimlar tomonidan mahsulotlarni sotishning barqaror o'sishida mijozlarning farmatsevtika tovarlarga bo'lgan ishonchi, farmatsevtika savdosining turli chakana formatlarini yuzaga kelishi, infratuzilmaning rivojlanishi, iste'molchilarning talabi hamda aholining daromadlari ko'payishi bilan bog'liqdir. Shuningdek, "marketing kompetensiyasi" - konsultant yoki tashkilot tomonidan to'plangan marketing bilimlari yangi bilimlar, usullar va texnologiyalarni rivojlantirish uchun ishlatiladi va amaliy faoliyatda ham, iste'molchilar bilan aloqada ham o'zini namoyon qiladi" ^[4].

Ambler, T. ^[5] tadqiqotlarida sotish jarayoniga ta'sir qiluvchi omillarning turli tasniflari va iste'molchilar to'g'ridan-to'g'ri savdoni samarali tashkil etishda, reklama qilishda va tovarlarni sotib olishda e'tiborga olinishi kerak bo'lgan xarid to'g'risida qaror qabul qilish jarayonlari o'rganilgan. Mashhur tasniflardan birining asosini J.F. Krolaru ^[6] ishlab chiqqan, u tasniflashning asosini Savone (Sesurite - xavfsizlik, Affestion-moyillik, Bien etre-qulaylik, Orgueil- mag'rurlik, Yesonomis - iqtisod) deb qisqartirgan ehtiyojlar nazariyalari ham diqqatga sazovor.

Xavfsizlik-birinchi navbatda, xizmat yoki mahsulot olib keladigan xotirjamlik bilan bog'liq bo'lib, bu ehtiyoj mahsulotni ishlatish paytida kuchlilik, ishonchlilik, kafolat kabi xususiyatlarni o'z ichiga oladi.

Moyillik-iste'molchilarni odatlanib qolgan ma'lum obyektlar yoki shaxslar bilan birlashtiradigan munosabatlardir. Bog'lanishdan ozod bo'lganda, qaramlik o'z o'rnini egallaydi. Bunga misol qilib brendga moyillikni olish mumkin.

Qulaylik-iste'molchini sotib olish jarayonidagi va undan keyingi jarayonlardagi amaliy faoliyatlar majmui. Shu jumladan, mahsulotning qadr-qimmatini va xususiyatlari sifatida ham e'tirof etiladi.

Mag'rurlik-iste'molchini har qanday tarzda butunlay ajralib turishni va boshqalardan ajralib turishni xohishini ko'rsatadi. Sifatli mahsulotlarni tavsiya qilganda, maslahatchilar mijozning noyob va betakrorligini, taklif etilayotgan tovarlarni sotib olish bilan, u boshqalarga sotib olingan narsalarni namoyish etish va ularning taassurotlarini qo'zg'atishga qodir holda, yuqori turmush darajasiga qadam qo'yadi.

Yangilik-insonning o'zgarishi, mavjud obyektlar va pozitsiyalarni yangilashga bo'lgan ehtiyoj bilan bog'liq, yangilik uchun muhim omil yangi taassurotlarni o'rganishdir, chunki bu har doim odamlarni o'ziga jalb qiladi.

Tejamkorlik-ushbu xususiyat deyarli barcha tovarlarni sotib olishda yuzaga keladi, ammo bu farmatsevtik mahsulotlarda taxmin qilinishi mumkin bo'lgan hal qiluvchi ahamiyatga ega emas. Mahsulotning afzalliklari bilan taqqoslaganda narx ko'pincha ahamiyatsiz, ammo bu yordamchi sifat kafolati sifatida savdo dvigatelidir.

TAHLIL VA NATIJALAR

Dori vositalariga talab – iste'molchilarning, bemorlarning moliyaviy va iqtisodiy imkoniyatlari asosida dori vositalarini sotib olish istagi, iste'moli tushuniladi. To'lov qobiliyatiga ega bo'lgan ehtiyoj talab deb ataladi. Shu sabab aynan "talab" toifasi iqtisodiy nuqtai nazardan har qanday bozorni harakatga keltiruvchi vosita hisoblanadi. Talabga turli omillarning ta'sir etish darajasiga qarab esa istiqboldagi ko'rsatkichlarini aniq belgilab olish mumkin. Talabning kattaligi farmatsevtika bozorining amaldagi sig'imini tavsiflaydi.

Dori vositalariga talabning shakllanishiga quyidagi omillarning ta'siri ko'rsatilgan: ^[7]

1. Iqtisodiy omillar – aholining daromadlari va ularning ijtimoiy guruhlariga taqsimlanishi, chakana baholar, mahsulot, tovar, dori vositalariga, tibbiy buyumlarga taklifining hajmi va tarkibi, aholini ijtimoiy himoya qilish fondlari, aholining shaxsiy xo'jaliklaridan oloyotgan mahsulot, dori vositalari, tibbiy buyumlar va tibbiy texnika va uzoq muddat ishlatiladigan uy-ro'zgor vositalari bilan ta'minlanganligi va boshqalar.
2. Ijtimoiy omillar – aholining ijtimoiy va malakalari bo'yicha tarkibi, ularning bilim va madaniy saviyalari, tarixiy urf-odatlar, an'analar, milliy bayram, moda va boshqalar.
3. Demografik omillar – aholining soni, uning tarkibi, yoshi, jinsi, oila a'zolarining soni va o'rtacha hajmi bilan o'zgarishi va hokazo.
4. Tabiiy iqlim sharoiti – yil davomida fasllarining uzun-qisqaligi, hududning reliefi va boshqalar. Dori vositalari, tibbiy buyumlar va tibbiy texnikaga talabning o'sib borish qonuniyatlari.

Dori vositalariga bo'lgan taklif – ma'lum davr ichida farmatsevtika bozoriga olib chiqilgan yoki olib chiqilishi mumkin bo'lgan dori vositalari va dorixonada xizmat ko'rsatish hajmini bildiradi.

Uning ko'rinishi ulgurji savdo bazalari, omborlarida, chakana savdo bilan shug'ullanuvchi dorixona shoxobchalari, farmatsevtika bozori, dorixonani xizmat ko'rsatishi va boshqalarda iste'molchilarga sotishga qo'yilgan va zaxirada turgan dori vositalari va dorixonada xizmat ko'rsatish, dori vositalarining ulgurji vositachilar shaklida bo'ladi.

An'anaviy dori vositalarini ishlab chiqaruvchi korxonani boshqarish farmatsevtik marketingi strategiyasining tarkibiy elementlari sifatida "Kerakli joyda, kerakli vaqtda (R1ase) va kerakli narx bo'yicha (Rrise) kerakli mahsulot (Rrodust)" farmatsevtika marketingi MIKSning tarkibiy qismlariga ta'sir etish hisoblanadi.

Talabni o'rganish dori vositalarining haqiqiy iste'molini o'rnatish, ularning iste'moliga ta'sir etuvchi dinamikani va bir qator omillarni hisobga olgan holda talab shakllarini aniqlash bilan bog'liq. Shuning uchun dori vositalarini sotishdagi vaziyatni o'rganishdan asosiy maqsad ularni sotishning o'ziga xos holati talabga qay darajada mos kelishini, bu ko'rsatkichlar yaqin kelajakda qanday o'zgarishini va bu borada qanday choralar ko'rish zarurligini aniqlashdan iborat. Aholini va tibbiyot muassasalarini dori vositalari va boshqa mahsulotlar bilan muammosiz ta'minlashga erishish, tibbiy maqsadlarda, ularning barchasi dorixonalarning moliyaviy-xo'jalik faoliyatiga qanday ta'sir ko'rsatishini tushunish lozim.

Talabni tizimli tahlil qilishning asosi talab to'g'risidagi barcha mavjud ma'lumotlar manbalaridan: statistik, sotsiologik tadqiqotlar ma'lumotlari, buxgalteriya va moliyaviy hisoblar va boshqalardan foydalanish hisoblanadi. Shuning uchun talabni o'rganish tizimining funksional tuzilishi ana shunday muammolarni hal qilishga qaratilgan. Talab haqidagi ma'lumotlarni hisobga olish va tahlil qilish, talabni prognozlash, talab to'g'risidagi ma'lumotlar asosida boshqaruv qarorlarini qabul qilish kabilarga asos bo'lib hisoblanadi.

Farmatsevtika mahsulotlariga bo'lgan talabni ikki yo'nalishda o'rganish maqsadga muvofiq:

- har xil turdagi talablar miqdoriy xususiyatlarini va uning rivojlanish intensivligini aniqlash;
- talabni shakllantiruvchi omillarni o'rganish.

Farmatsevtik mahsulotlar bo'lgan talabning turlari va xususiyatlari jadvalda keltirilgan.

1-jadval: Farmatsevtik mahsulotlar bo'lgan talabning turlari va xususiyatlari¹

Shakllanishi	Talab turlari	Xususiyati
Qoniqish darajasi	Yuqori	Xaridor iste'mol uchun xarid qilishi mumkin bo'lgan real miqdori
	Amalga oshirilgan	Xaridor iste'mol uchun xarid qilingan mahsulotlarning haqiqiy soniga teng
	Qondirilmagan, jumladan	Haqiqiy va amalga oshirilgan talab turlari o'rtasidagi farqqa teng
	Real qondirilmagan	So'ralgan, biroq sotib olinmagan miqdorga teng
	Yashirin qondirilmagan	So'ralgan, biroq o'rniga boshqa preparat sotib olingan miqdor asosida aniqlanadi
Shakllanish holati bo'yicha	Institutsional iste'mol	Farmatsevtika yordamini ko'rsatish uchun ajratilgan mablag'lar miqdori va farmatsevtika mahsulotlarini etkazib berish hajmi bilan belgilanadi.
	Oraliq iste'mol	Bu retsept bo'yicha tarqatish miqdori va dori vositalarining boshqa (ambulatoriyadan tashqari) darajalarida ko'rsatiladigan dori vositalarining hajmi bilan tavsiflanadi.
	Bilvosita shakllangan	Farmatsevtika tovarlari va xizmatlari uchun aholi tomonidan to'lanadigan miqdoriga teng
Talab ko'lami bo'yicha	Makro talab	Butun aholining tovar guruhi yoki tovarlar to'plamiga bo'lgan talabi
	Mikro talab	Muayyan mahsulot yoki uning assortimenti xilma-xilligiga maqsadli bozor talabi
Bozor holatiga ko'ra	Salbiy	Farmatsevtik mahsulotlarga minimal talab yoki bozorda sezilarli talabning yo'qligi; xaridorlarning ushbu mahsulotga salbiy munosabatini aks ettiradi
	Yo'qotilgan	Xaridorning mahsulotga befarqligining natijasi, bu holda u mahsulotni o'zi uchun foydasiz deb hisoblab, sotib olmaydi.
	Yashirin	Ko'pgina iste'molchilar biror narsaga ehtiyoj sezganda paydo bo'ladi, lekin uni qondirilmaydi, chunki bozorda bunday dori vositalari yo'q, yoki etarli emas.
	Haddan tashqari yuqori talab	Farmatsevtik mahsulotlarga bo'lgan talabning yuqori o'suvchan va taklifidan ancha yuqori holatni anglatadi.
	Mutanosib talab	Kompaniyaning bozorga taklif qilayotgan barcha mahsulotlariga iste'molchilarning doimiy talabi
Shakllantirish xususiyati bo'yicha	Potensial (yopiq)	Xarid qilish qobiliyati, potensial iste'molchilar soni va ularning ehtiyojlari darajasi bilan belgilanadi
	Paydo bo'layotgan	Yangi va kam ma'lum bo'lgan farmatsevtik mahsulotlarga bo'lgan talab
	To'liq shakllangan	Ko'proq brend bo'lgan mahsulotlarga bo'lgan to'liq shakllangan talab tushuniladi, jumladan "Parasetamol" dorisiga bo'lgan talab
	Kechiktirilgan (kumulyativ)	Turli sabablarga ko'ra qoniqtirilmagan talab (vaqtinchalik yuqori narx, tovar etishmasligi) bepul naqd pul bilan ta'minlangan.
	Vahimali (vahima)	Iste'mol bozorida vaziyat inflyatsiya, narxlarning ko'tarilishi va boshqalar tufayli talabning yuqori o'sishi. Masalan, Covid-19 pandemiyasi sharoitida yuzaga kelgan holat
Rivojlanish tendensiyasi bo'yicha	Dinamik o'suvchi talab	
	Barqaror talab	
	Dinamik pasayib boruvchi talab	
Sotib olish jarayonida mijozlar xulq-atvor xususiyati bo'yicha	Qattiq tuzilgan (qattiq)	Muayyan mahsulotga oldindan o'ylangan talab qo'yiladi va uni boshqa, hatto bir hil mahsulot bilan almashtirishga imkon bermaydi.
	Muqobil (yumshoq)	Dorixonada mahsulot va uning xususiyatlari bilan tanishish jarayonida nihoyat shakllangan, mahsulotni almashtirishga ruxsat beriladigan holat.
	Impulsiv	To'g'ridan-to'g'ri dorixonada oldindan ko'rib chiqilmasdan, sotuvchining reklama, tovarlarni namoyish qilish yoki takliflari ta'siri ostida sodir bo'ladigan talab

1 Muallif tomonidan ilmiy manbalarni umumlashtirish asosida tuzilgan

Farmatsevtika mahsulotlariga talabning miqdoriy qiymati quyidagilar bilan belgilanadi:

- institutsional va yakuniy iste'molchilarning xarid qobiliyati;
- farmatsevtika tovarlari va xizmatlarini etkazib berish hajmi.

Talabni qondirish tasnifiga ko'ra ham o'lchash mumkin. Buning uchun haqiqiy, amalga oshirilgan va qondirilmagan talabning hajmi, nosozliklar va almashtirishlarning tuzilishi va hajmi hisoblab chiqiladi.

Talabning qondirilmaganligi sabablari har xil bo'lishi mumkin: dorixonada dori vositalarining yo'qligidan (etkazib beruvchilardan dori yo'qligi, buyurtmaning kech taqdim etilishi yoki uning hajmini noto'g'ri belgilab qo'yilganligi sababli) xaridorlarning dori sotib olishdan bosh tortishi yoki yuqori narx tufayli xarid qilmasligi mumkin. Ushbu sabablarni aniqlash keyingi davrda oqilona boshqaruv qarorini qabul qilish imkonini beradi.

Talabning rivojlanish intensivligini aniqlash har bir tovarlar guruhidagi yoki umuman tovarlar guruhidagi taklif, sotish va balans dinamikasini tahlil qilish imkonini beradi.

Mahsulotlarni etkazib berish tezligi va sotish tezligining nisbati ushbu guruh tovarlari bilan to'yinganlik darajasini tavsiflaydi. Taklifning o'sish sur'atlari sotishning o'sish sur'atlaridan biroz yuqori bo'lishi kerak, aks holda qoniqtirilmagan talab paydo bo'ladi. Ta'minot tezligining amalga oshirish tezligidan sezilarli darajada oshib ketishi bilan tovarlarni saqlash, sotish xarajatlari va hatto saqlash muddati tugaganligi sababli uning yo'qolishi mumkin.

Dinamika ko'rsatkichlari sifatida o'sish yoki pasayishning mutlaq ko'rsatkichlari, shuningdek nisbiy ko'rsatkichlar ishlatilishi mumkin: asosiy (ma'lum bir bazaviy davrga nisbatan hisoblangan) va zanjirli (keyingi ko'rsatkichning oldingisiga nisbati sifatida hisoblanadi).

Talab hajmiga ikki guruh omillar hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi:

- 1) dorixona mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojni shakllantiruvchi omillar, chunki talab ehtiyojning namoyon bo'lish shaklidir (bu omillarning tasnifi yuqorida muhokama qilingan);
- 2) iqtisodiy ko'rsatkichlar guruhi (mahsulot narxi va uning analogi, xaridorning daromadi va boshqalar), chunki talab to'lovga qodir ehtiyojdir.

Ayrim omillarning talabning kattaligiga ta'sir darajasini turli usullar bilan aniqlash mumkin, masalan, korrelyatsiya koeffitsiyentlari yoki elastiklikni hisoblash. Talab va uni tashkil etuvchi omil o'rtasidagi bog'liqlikni o'rnatishning usullaridan biri bu Spearmanning darajani tuzatish koeffitsiyentini hisoblashdir.

Ushbu hisoblash usulidan foydalanganda quyidagi mezonlarga asoslanadi:

- 1) mantiqiy ravishda qiziqish omillari hisobga olinadi, masalan iste'molchilarning yoshi, jinsi, daromadi, kasallikning davomiyligi, shifokorga borish chastotasi, dorixona, to'lov shartlari va boshqalar;
- 2) talab va qiziqish omillarini ro'yxatga olish varaqasida ro'yxatdan o'tkazish;
- 3) talab ko'rsatkichlarini (U bog'liq o'zgaruvchi) va har bir omil belgisini (X mustaqil o'zgaruvchilar) asosida tartiblash. Reyting kichikroq ko'rsatkichdan kattaroq ko'rsatkichga o'tkazish va ekspert baholash;

Farmatsevtika marketingi yangi bemorlarni jalb qilish va ma'lum bir dori yoki davolash rejasi haqida xabardorlikni oshirish uchun foydalaniladigan oflayn va raqamli strategiyalarni anglatadi. Farmatsevtika marketingi shifokorlarga yoki to'g'ridan-to'g'ri iste'molchilarga sotishga qaratilgan bo'lishi mumkin. Farmatsevtika kompaniyalari kasalliklarni va boshqa tibbiy muammolarni davolash, oldini olish, tashxislash yoki davolash uchun ishlatiladigan dori vositalarini loyihalash, kashf qilish va ishlab chiqish uchun javobgardir. Biroq, kuchli raqobat, tobora murakkablashib borayotgan qoidalar va iste'molchilar bilan munosabatlarni sog'liqni saqlash mutaxassislari bilan amalga oshirishga o'tmoqda.

Shuningdek, farmatsevtika bozorining chakana sektorini rivojlantirishning hozirgi tendensiyasi dorixona tashkilotlari xizmatlariga talabning sezilarli darajada oshishi bo'lib, uning sabablaridan biri retseptsiz dori vositalarini iste'mol qilishning ko'payishi hisoblanadi ^[8].

Nazariy nuqtai nazardan, dori vositalarining yakuniy iste'molchilari shuningdek, boshqa retseptsiz dorixona mahsulotlari, odatda cheklangan va odatiy xarid va iste'mol qarorlariga ega. Shu sababli, dori-darmonlar bozorida iste'molchi tanloviga asosiy ta'sir mahsulot (dori vositasining funksional xususiyatlari), iste'molchi (ijtimoiy-demografik, tibbiy, iqtisodiy xususiyatlar) va xulq-atvor (doimiy va vaziyatli iste'molchi imtiyozlari) omillar hisoblanadi. Bundan tashqari, ushbu omillar doimiy dinamik rivojlanishda bo'lib, bu dori iste'molchilarining xatti-harakatlarida o'zgarishlarga olib keladi.

Sotish samaradorligi dorixonaning daromadlilikiga, shuningdek, xaridlarni amalga oshirishda iste'molchilarning xatti-harakatlariga sezilarli ta'sir qiladi. "Ma'lumki, xilma-xil marketing vositalaridan foydalangan holda, dorixona korxonalarida yanada muvaffaqiyatli rivojlanmoqda, ular farmatsevtika mahsulotlarini sotishda ehtiyojlarning shakllanishiga va keyinchalik iste'molchilarning xatti-harakatlariga ta'sir ko'rsatmoqda" ^[9].

Farmatsevtika bozorida iste'molchilarning xulq-atvorini asosan sotishni samarali tashkil etish va korxonaning marketing siyosati uchun vositalarni ishlab chiqish nuqtai nazaridan ko'rib chiqamiz. "Iste'molchilar harakati - bu iste'molchilarning xatti-harakatlarini tavsiflovchi belgilar va ko'rsatkichlar to'plami, shu jumladan ularning iste'moli afzalliklari, tovarlar va xizmatlarga bo'lgan talab, iste'mol tarkibi, daromadlardan foydalanish usullari" [10].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Farmatsevtika bozorida iste'molchi xatti-harakatlarining yakuniy bosqichi ko'rsatilayotgan farmatsevtik yordamdan qoniqish/norozilik bo'lganligi sababli, iste'molchining xaridlardan keyingi holatini baholash iste'molchi faoliyatini boshqarish asosida farmatsevtika yordamini takomillashtirishning zaruriy shartidir. Iste'molchilarning xulq-atvorini boshqarishning asosiy vazifalari:

- 1) iste'molchilarning qoniqish darajasini aniqlash;
- 2) iste'molchilarning sodiqligini shakllantirish;
- 3) iste'molchi xatti-harakatlarining mumkin bo'lgan rivojlanishini prognoz qilishdan iborat jarayon bo'lishi va bular sog'liqni saqlash tashkilotlari yoki farmatsevtik agentliklar tomonidan nazorat qilinishi lozim.

Iste'molchi qoniqishini aniqlashda dorixonalar faoliyati uchun asosiy baholash mezonlari ishlab chiqilishi va iste'molchi uchun mazkur mezonlar asosida haqiqiy holatini baholashi lozim.

Iste'molchilarning ma'lum bir dorixonaga ishonchi va sodiqligini shakllantirish xususiyatlarini o'rganish ham muhim vazifalardan hisoblanadi.

Umuman olganda dori vositalarini ishlab chiqaruvchi farmatsevtika korxonalari, ulgurji va chakana dorixonalar farmatsevtik mahsulotlarga bo'lgan talabni o'rganish, uning istiqbollari prognozlash orqali ishlab chiqarish va sotish bo'yicha uzoq muddatli va joriy rejalari ishlab chiqishlari ustivor yo'nalish sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Suyunov N.D. Saipova D.T. Farmatsevtik marketing fanidan o'quv-uslubiy majmua. Toshkent farmatsevtika instituti. 2019-y.
2. Borden, N.H., "The Concept of the Marketing Mix," Journal of Advertising Research, 1964, pp 2-7 and reprinted in: Baker, M.J. (ed), Marketing: Critical Perspectives on Business and Management, Vol. 5, Routledge, 2001, pp 3-4 and available online at Google Books.
3. McCarthy E. J., Shapiro S. J., Perreault W. D. Basic marketing. – Georgetown, ON, Canada : Irwin-Dorsey, 1979. – С. 29-33.
4. Соловьева, Ю.Н. Развитие маркетинговой компетентности как предпосылка внедрения маркетинга взаимоотношений // Вестник Научноисследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета, 2014. – № 1. – С. 150-165.
5. Амблер, Т. Практический маркетинг. –СПб.: Издательство "Питер", 2001. – 400 с.
6. Жандезон, Ж. Методы продаж / Жандезон Ж., Кролар Ж.Ф., Лансестр А. Пер. с франц. –М, 1993.
7. Saipova D.T., Ilyasova K.A., Yunusxo'jaev A.A. "Farmatsevtika bozorini boshqarishda marketing". – Amaliy mashg'ulotlar uchun o'quv-uslubiy majmua. – Toshkent. – 2009. – 190 b.
8. Дорофеева В. В., Галкина Г. А., Сударенко К. В. Особенности исследования потребительского поведения на рынке безрецептурных лекарственных препаратов //Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Медицина. – 2013. – №. 2. – С. 27-32.
9. Неретина Е.А. Маркетинг как искусство продаж в обществе потребления // Маркетинг в России и за рубежом, 2016. – № 6. – С. 15-21.
10. Райзберг, Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. –М.: ИНФРА-М, 2011. – 479 с.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Jtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

